

verleden en het contact tussen de zorgverstrekkers en patiënten, terwijl men gaandeweg zich niet van de indruk kan ontdoen dat het louter om het politieke getouwtrek draait. Dit zorgt gaandeweg voor enigszins droge lectuur, terwijl de titel en de flaptekst toch andere verwachtingen wekken. Zo zou het geheel ongetwijfeld een stuk pittiger worden, als er ook interviews van 'eerste' patiënten en gezondheidswerkers over hun praktijk verwerkt zouden zijn. Dit aspect van *oral history* zou de auteur niet over het hoofd mogen hebben gezien. Het ontbreken van specifieke medische cases in de tekst zorgt ervoor dat het geheel nogal steriel en oppervlakkig overkomt.

Een globaal bondig oordeel over de publicatie van Remco van Diepen vormen is niet eenvoudig. Men moet zich hardop de vraag stellen welk doelpubliek hij wil aanspreken. Voor de Flevoland-inwoner die het allemaal van dichtbij meemaakte en ook de plaatselijke onderzoeker biedt het werk een grote meerwaarde. 'Buitenstaanders' vinden echter te weinig achtergrondduiding en verklaringen terug in de publicatie om het ook voor hen tot een boeiend werkstuk te laten uitgroeien. Medisch-historici of mentaliteitshistorici komen dan weer tekort qua inhoudelijke benadering en de getrokken conclusies. Het boek bewijst dus zeker zijn dienst binnen de lokale en regionale geschiedschrijving, maar schiet tekort om van voldoende betekenis te zijn buiten de geografische *core-business*.

Vincent Van Roy
Universiteit Antwerpen

Martin Rheinheimer, *Der Kojenmann. Mensch und Natur im Wattenmeer 1860-1900*. Nordfriesische Quellen und Studien 7 (Neumünster: Wachholtz Verlag, 2007) 292 p. ISBN 978-3-529-02776-5.

'Der Kojenman' beschrijft het leven van de kooiker Cornelius Peters op het Waddeneilandje Amrum (Schleswig-Holstein) in de negentiende eeuw. Een kwart eeuw lang werkte hij daar in de eendenkooi. Dit is een geheel van bomen, water en vangpijpen, waarin wilde eenden gelokt en gevangen worden. Naast het kooien, dat alleen tijdens de vogeltrek in de nazomer en herfst veel beslag op zijn tijd legde, verrichtte hij tal van andere werkzaamheden: aalvisserij en konijnenvangst in de winter; scholvisserij en grondwerk in het voorjaar; oogstwerkzaamheden en maaien in de zomer en incidenteel dan nog strandjuten, zeehondenjacht, oestervisserij en bergingswerk aan voor de kust gestrande schepen (p. 217). De sterk seizoensafhankelijke arbeidscyclus wordt gedetailleerd beschreven, evenals de sobere inkomsten die hij aan een en ander ontleende. Hard werk leverde de kooiker niet meer op dan een karig bestaan.

Peters hield van 1867 tot 1891 dagelijks een nauwkeurig dagboek bij en dat maakte deze studie mogelijk. Een zo uitgebreid egodocument van iemand uit de onderste lagen van de bevolking lijkt mij bijzonder en maakt dit boek sowieso de moeite waard. Peters beschreef niet alleen gedetailleerd zijn werkzaamheden (tot en met ieder konijn en ieder ei dat hij mee naar huis bracht), maar ook het weer, zijn gezondheid, wanneer hij naar de kerk ging enzovoort. Dit levert fascinerende lectuur op. Zo werkte het seizoensritme door in alle facetten van het leven. Peters' kerkbezoek viel in september en oktober volledig stil omdat hij zich in het vangstseizoen letterlijk geen dag vrij kon maken van de intensieve werkzaamheden in de eendenkooi. In december en januari had hij dan weer weinig werk, zodat hij bijna dagelijks visite ontving of zelf ergens

op bezoek ging. Uitgezet in een staafdiagram (p. 62) valt op hoe extreem zijn sociale contacten zich in de winter concentreerden. Eigenlijk werd het hele bestaan van 'Der Kojenmann' niet alleen in economisch, maar ook in sociaal en religieus opzicht door de seizoenen beheerst.

Rheinheimer wil aan de hand van de biografie van de kooiker (1836-1892) laten zien hoe een gezin op Amrum van de natuur kon leven (p. 9 en 12). In die opzet is hij goed geslaagd. Wel is het jammer dat hij er niet op uit was een analytische bijdrage aan de sociaaleconomische of milieugeschiedenis te leveren. Er waren veel mogelijkheden om aansluiting te vinden bij de historiografie, bijvoorbeeld over arbeidscycli, overlevingsstrategieën of marktontwikkeling. Speciaal in relatie tot de eendenkooi valt op dat de rol van de markt geheel anders is dan elders. De afzetmarkt voor de eenden (jaarlijks vele duizenden) lijkt zich tot het eiland beperkt te hebben. De kooi was eigendom van talloze op het eiland woonachtige aandeelhouders, onder wie de eenden verdeeld werden. De aandeelhouders waren verdeeld in acht groepen, die elk om de acht dagen aan de beurt waren om de vangst van de dag te ontvangen. Een totaal andere situatie dan bij de Nederlandse eendenkooien die meestal aan een of enkele eigenaars toebehoorden en de vangst afzetten in de steden en deels zelfs in het buitenland. Hoewel eendenkooien in de achttiende eeuw vanuit de Nederlandse gewesten op de Deense en Schelwig-Holsteinse Wadden geïntroduceerd zijn, waren ze in hun nieuwe omgeving nauwelijks meer ingebed in de markteconomie.

In de milieugeschiedenis bestaat tegenwoordig veel belangstelling voor de effecten van jacht en andere menselijke activiteiten op de natuur. Dit boek biedt daarvoor mooi materiaal. Peters exploiteerde de natuur rücksichtslos. Wanneer hij schol ving waren het vooral jonge vissen, want zodra de vissen oud genoeg waren verlieten zij de Waddenzee (hun kraamkamer) en trokken naar de Noordzee. Ook de zeehondenjacht trof doorgaans jonge dieren, omdat zij zich makkelijker dan oudere het strand op lieten lokken – de op Amrum toegepaste methode (p. 176-177). In het voorjaar vulde Peters zijn inkomen zelfs aan door systematisch eieren uit vogelnesten te halen. Deze manieren van vissen, jagen en verzamelen konden het voortbestaan van de soorten schaden. Wat de gevolgen voor het milieu waren, wordt niet duidelijk. Rheinheimer noemt wel maatregelen om overbevissing van de oesterbanken te voorkomen (p. 122-123) en stelt dat het verdwijnen van de pijlstaart (een eendensoort) van Amrum in de twintigste eeuw niet noodzakelijkerwijs aan de kooi te wijten was (p. 141-142) maar besteedt er verder weinig aandacht aan. Het materiaal leent zich dus ook in dit opzicht voor verdere analyse.

Het boek is ruim voorzien van illustraties en van overzichtelijke grafieken en tabellen. Daaruit kan men bijvoorbeeld met betrekking tot 1872 leren dat de kooiker toen 7134 eenden, 2780 scholvissen en 28 konijnen ving, en ook nog 171 eieren verzamelde (p. 132, 158, 173, 189). Een bijzonder boek.

Milja van Tielhof
Instituut voor Nederlandse Geschiedenis